

Національний університет біоресурсів і природокористування України

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І СУСПІЛЬНИХ НАУК

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан гуманітарно-педагогічного факультету

_____ І.М. Савицька
“ 4 ” червня 2022 р.

«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук
протокол № 9 від 3 травня 2022 р.
в.о. завідувача кафедри
_____ В.В. Стрілець

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОП
«Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
_____ С.О.Білан

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Розробник: Варгатюк С.В. кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Київ – 2022 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Зовнішня політика та дипломатія України

Спеціальність, освітній ступінь, освітня програма		
Спеціальність	291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії »	
Освітній ступінь	бакалавр	
Освітня програма	«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії »	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Нормативна	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (якщо є в робочому навчальному плані)	–	
Форма контролю	Екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	2022/23 н.р.	2022/23н.р.
Семестр	1	1
Лекційні заняття	30 год.	4
Практичні, семінарські заняття	30 год.	8
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	60 год.	108
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних	4 год.	-

самостійної роботи студента —	4 год.	
----------------------------------	--------	--

Метою дисципліни є - сформуванню у студентів уявлення про процес формування й основний зміст зовнішньої політики української держави та дипломатії як її інструменту в різних історичних умовах, розуміння характеру впливу зовнішніх чинників на буття українського народу, геополітичного становища України, інтересів, характеру відносин з іншими державами світу.

Завдання дисципліни:

- роз'яснення змісту зовнішньої політики та дипломатії України, її місця в системі міжнародних відносин різних історичних епох;
 - розкриття процесу формування й основних положень зовнішньополітичної концепції сучасної незалежної України, характеру взаємовідносин України зі світовим співтовариством і окремими його суб'єктами;
 - формування активної національно свідомої громадської позиції студентів.
- У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- предмет курсу, методологічні засади вивчення у дослідженні зовнішньої політики та дипломатії України ;
- основні зовнішньополітичні акції, міжнародні угоди, договори, які визначали зміст зовнішньої політики України та її дипломатію в різних історичних часах, умовах, ситуаціях;
- місце України в системі міжнародних відносин і в зовнішньополітичних доктринах провідних держав світу як в історичних умовах, так й на сучасному етапі;
- основні напрями і завдання зовнішньополітичної стратегії сучасної незалежної України.

Вміти:

- оперувати поняттями курсу;
- визначати основні напрями і завдання зовнішньополітичної діяльності та дипломатії України;
- розглядати зовнішньополітичну та дипломатичну діяльність України в контексті світового розвитку і змін у міжнародних відносинах з урахуванням українських інтересів;
- характеризувати зміст і значення зовнішньополітичних кроків української держави, міжнародних і міждержавних договорів і угод, які торкалися та торкаються інтересів України;
- реалізувати отримані знання у професійній діяльності.

Перелік компетентностей випускника

1.Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, зовнішньополітичної діяльності держав, міжнародних взаємодій між державами, міжнародними організаціями та недержавними акторами, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов та передбачає застосування теорій суспільних наук та спеціальних наукових методів дослідження проблем міжнародних відносин.

2. Загальні компетентності

ЗК5. Здатність працювати в міжнародному контексті

ЗК6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність)

ЗК7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК8. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК9. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології

ЗК10. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК11. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел інформації.

3. Спеціальні (фахові) компетентності

СК1. Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організацій міжнародних відносин, суспільних комунікацій та\або регіональних студій.

СК2. Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема, політичному, без пековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК 3. Здатність оцінювати стан та напрями досліджень міжнародних відносин та світової політики у політичній, економічній, юридичній науках, у міждисциплінарних дослідженнях.

- СК4. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держав, суспільних комунікацій, регіональних досліджень.
- СК5. Здатність аналізувати вплив світової економіки, міжнародного права та внутрішньої політики на структуру й динаміку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави.
- СК7. Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті, та місце в них України.
- СК.8 Усвідомлення національних інтересів України на міжнародній арені.
- СК12. Здатність до здійснення комунікацій та інформаційно-аналітичної діяльності у сфері міжнародних відносин (українською та іноземними мовами).
- СК13. Здатність аналізувати діяльність міжнародних недержавних акторів та транснаціональні відносини

2.Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Зовнішня політика та дипломатія України з IX до XX століття

Лекція 1. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Лекція 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЛИТОВСЬКОЇ ДОБИ

Лекція 3. ДИПЛОМАТІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ Й КОЗАЧЧИНИ

Лекція 4. УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ПОДІЯХ ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648—1657 РОКІВ

Лекція 5. УКРАЇНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХУІІ—ХУІІІ СТОЛІТЬ

Модульний контроль

Змістовий модуль 2. Зовнішня політика та дипломатія України з XX століття та до сьогодення

Лекція 6. ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, ГЕТЬМАНАТУ ТА ДИРЕКТОРІЇ

Лекція 7. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УСРР ТА УРСР

Лекція 8. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ НА МЕЖІ ХХ ТА ХХІ СТОЛІТЬ

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Зовнішня політика та дипломатія України з ІХ до ХХ століття												
Тема 1. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИЇВСЬКОЇ РУСИ. ДИПЛОМАТІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА		4	4									
Тема 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ		2	2									
Тема 3. ДИПЛОМАТІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ Й КОЗАЧЧИНИ		4	4									
Тема 4. УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ПОДІЯХ ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648—1657 РОКІВ		4	4									
Тема 5. УКРАЇНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХУІІ—ХУІІІ СТОЛІТЬ		4	4									
Разом за змістовим модулем 1		18	18									
Змістовий модуль 2. Зовнішня політика та дипломатія України з ХХ століття та до сьогодення												
Тема 6. ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, ГЕТЬМАНАТУ ТА ДИРЕКТОРІЇ УНР		4	4									
Тема 7. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УСРР ТА УРСР		4	4									
Тема 8. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ НА МЕЖІ ХХ ТА ХХІ СТОЛІТЬ		4	4									

Разом за змістовим модулем 2		12	12									
Усього годин		30	30									

3. Навчальна програма

Тема 1. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ. ДИПЛОМАТІЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА . 4 години

Давні слов'яни. Риси їхнього характеру очима чужинців. Коротка характеристика сусідів східних слов'ян. Зовнішня політика полянського князя Аскольда. Перехрещування на слов'янських землях політичних та культурних впливів між Сходом і Заходом.

Прихід варягів на Русь як зовнішньополітичний чинник. Зовнішня політика князів у процесі створення давньоруської держави. Міжнародні аспекти в підкоренні Києва Олегом, наступному збиранні слов'янських земель, відсічі завойовникам.

Перший писемний договір Олега з Константинополем (911 р.) — документ великої історичної ваги. Його аналіз і висновки. Угода Ігоря з греками (941 р.). Використання Ольгою дипломатичних прийомів під час помсти за смерть Ігоря й у відносинах з Візантією. Політика Святослава щодо Константинополя, болгар, хозарів, печенігів.

Володимир, його стосунки з варягами. Міжнародне значення хрещення Русі (988 р.). Зовнішня політика Володимира. Святополк та його союз з поляками. Розквіт зовнішньополітичних відносин Київської Русі за Ярослава Мудрого. Плідні союзи з багатьма європейськими країнами. Міжнародні мотиви «Руської правди».

Зовнішня політика Київської Русі періоду феодальної роздробленості.

Посилення внутрішніми усобицями зовнішніх ворогів. Стосунки з половцями, їхня роль у князівських чварах. Зовнішня політика Володимира Мономаха, міжнародні особливості його повчання.

Українські землі періоду монголо-татарського іґа як об'єкт міжнародних відносин середньовіччя. Дипломатія галицько-волинських князів (Данила Галицького, його наступників). Широкі міжнародні контакти Галицько-Волинського князівства.

Тема 2.

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА

ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ 2 години

Участь українських земель у зовнішній політиці Великого князівства Литовського. Збройна та дипломатична боротьба з німецькими лицарями. Відносна самостійність окремих князівств у зовнішніх справах. Українська карта у відносинах Литви й Польщі після Кревської (1385 р.), Люблінської (1569 р.) та Берестейської (1596 р.) уній.

Тема 3.

ДИПЛОМАТІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ Й КОЗАЧЧИНИ 4 години

Запорізька Січ як суб'єкт міжнародних відносин. Офіційні стосунки козаків з Польщею, Росією, Туреччиною, іншими країнами. Молдовські справи. Участь козаків у боротьбі європейської коаліції проти турецького іґа. Міжнародні аспекти повстання під проводом С. Наливайка. Вплив морських походів козаків та їхньої участі в боях поляків за Москву на міжнародну політику. Виборювання козацької автономії, захист православної віри дипломатичними засобами. Куруківська угода з поляками (1625 р.). Козаччина у сфері інтересів європейських держав. Угоди між козаками й польською адміністрацією за підсумками народних повстань першої половини XVII століття. Вклад України у світову науку. Києво-Могилянська академія.

Тема 4.

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ПОДІЯХ ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648—1657 РОКІВ 4 години

Зовнішня політика Б. Хмельницького на етапі поступового переходу від козацького автономізму до створення самостійної Української держави. Вигідне міжнародне становище Речі Посполитої напередодні Визвольної війни українського народу 1648—1657 років. Вражаючі перемоги козацьких військ на початку війни та закріплення їх у міжнародних документах. Роль союзу з кримськими татарами в підсумках битв. Дипломатичні спроби гетьмана порозумітися з поляками. Вплив його позиції на вибори польського короля. Військо Запорізьке — офіційна назва Української козацької держави, визнаного суб'єкта міжнародного права. Перетворення України на чинник самостійної зовнішньої політики. Союз зі Швецією. Зборівський трактат (1649 р.). Перенесення акцентів зовнішньої політики на Туреччину. Спроби Б. Хмельницького створити міжнародну коаліцію проти Польщі. Білоцерківський мир (1651 р.). Заселення Слобідської України як акт міжнародної політики.

Дипломатичне зближення України з Москвою. Переяславська угода та Березневі статті (1654 р.), їхня історично-юридична характеристика. Розчарування Б. Хмельницького в московській протекції, пошуки політичних комбінацій для забезпечення Українській державі самостійності й незалежності. Уні-версал Б. Хмельницького (1654 р.) про створення митниць на московському й турецькому кордонах. Віленський договір (1656 р.) між Польщею та Московією, підступність обох сторін щодо України. Спроби створення Б. Хмельницьким коаліції європейських держав проти Московії, Польщі й Криму, вияв гетьманом глибокого державного розуму, великого дипломатичного хисту.

Тема 5.

УКРАЇНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII—XVIII СТОЛІТЬ 4 години

І. Виговський як гетьман і дипломат, його міжнародна політика. Непослідовність московського ставлення до України. Переорієнтація козацької старшини на державний союз з Польщею. Гадяцький трактат (1658 р.) — взірць високого рівня політико-дипломатичного мислення козацьких державців, перспективна українська національна програма. Переяславська угода гетьмана Юрія Хмельницького з Московією (1659 р.) та Чуднівська угода (1660 р.) з Польщею. Дипломатія періоду «Руїни». Московські статті І. Брюховецького. Андрусівське перемир'я (1667 р.) та його згубні наслідки для України. Опора П. Дорошенка в боротьбі з Польщею на Туреччину та Кримське ханство. Протекторат Туреччини над Гетьманщиною й Право-бережжям та його умови. Значення походів кошового І. Сірка в українсько-кримських відносинах. Глухівські статті (1669 р.). Бучацька умова (1672 р.). Конотопські статті (1672 р.). Капітуляція П. Дорошенка перед московським царем. Бахчисарайське перемир'я (1681 р.). «Вічний мир» (1686 р.) між Москвою та Польщею, його вплив на історичну долю українських земель. Коломацькі статті (1687 р.) гетьмана І. Мазепи. Формальний трактат Петрика між Україною та Кримом (1692 р.). Маніфест Петрика до запорожців, Константинопольське перемир'я. Українська карта в планах європейських країн під час Північної війни (1700—1721 рр.). Зовнішня політика і плани гетьмана І. Мазепи. Шведсько-український союз (1708 р.) та його наслідки для України. Формальна угода запорожців зі шведським королем (1709 р.). Решетилівські статті І. Скоропадського (1709 р.). Конституція П. Орлика (1710 р.) — пам'ятка передової європейської політичної думки. Перша масова українська політична еміграція. Прутський мир (1711 р.) між Росією й Туреччиною та його вплив на поділ України. Зовнішня торгівля України: здобутки й поступові втрати через протекціонізм

царського уряду.

Малоросійські колегії (1722 р. і 1734 р.) — вияв посилення колонізаторської політики царату. «Решительные пункты» Д. Апостола (1728 р.), спроби реставрації ним автономних прав Гетьманщини. Меморандум Д. Апостола до Колегії закордонних справ (1728 р.). Лубенська умова запорожців з російськими урядовцями (1734 р.).

Повернення Росії запорізьких земель завдяки мирному договору з Туреччиною (1739 р.). Останній гетьман України К. Розумовський та його зовнішньополітичні кроки. Політика Катерини II щодо України, остаточне позбавлення її автономних прав. Скасування гетьманату (1764 р.). Ліквідація (1775 р.) Запорізької Січі. Запорожці в еміграції, їхній вплив на міжнародну політику. Приєднання (1783 р.) Криму до Росії та значення цього акту для українських земель. Історична доля цих земель внаслідок трьох поділів Польщі (1772 р., 1793 р., 1795 р.).

Роль культурних зв'язків у розвитку міжнародних відносин. Композитори М. Березовський, Д. Бортнянський.

Тема 6.

ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, ГЕТЬМАНАТУ ТА ДИРЕКТОРІЇ УНР 4 години

Встановлення перших контактів України із зарубіжними країнами після Лютневої революції. Третій і Четвертий Універсали Української Центральної Ради. Принцип фе-дералізму. Відносини з Радянською Росією. Ультиматум Раднаркому РСФРР Центральній Раді.

Переговори в Бресті-Литовському. Позиції делегації УНР. Принцип миру й мирного співіснування. Укладення Брестської угоди (9 лютого 1918 р.).

Аналіз тексту угоди. Військово-політичний та економічний союз УНР із Центральними державами.

Доба Гетьманату. Відносини України з окремими країнами Центрального блоку: Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією. Проблема об'єднання українських земель у складі єдиної держави, принцип іредентизму щодо Холмщини, Підляшшя, Бессарабії, Буковини, Закарпаття, Криму, Чорноморщини.

Україно-російські мирні переговори. Еволюція принципу федералізму.

Становлення зовнішньополітичної служби УНР. Видатні українські дипломати. Посольства й консульства УНР у зарубіжних країнах.

Проголошення ЗУНР. Злука УНР і ЗУНР. Відносини УНР з країнами

Антанти. Впровадження принципу нейтралізму України. Проблема участі України в Паризькій мирній конференції. Принципи участі в міжнародних

організаціях.

Війна з Радянською Росією. УНР і громадянська війна в Росії. Варшавський договір УНР з Польщею. Поразка УНР у війні з Радянською Росією та УСРР. Міжнародні відносини уряду УНР в екзилі.

Тема 7.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УСРР ТА УРСР 1921—1944 РОКІВ 4 години

Зовнішня політика Радянської України. Намагання провідних держав відновити статус-кво внутрішньої по-будови та ладу в межах Російської імперії, ігнорування ними спеціальних і специфічних інтересів колишніх скла-дових частин цього державного утворення, серед них і України.

Перші успіхи української дипломатії. Врегулювання відносин з Польщею, Румунією, Німеччиною, Австрією, Італією, Чехословаччиною, Францією, Туреччиною тощо. Фактичне й юридичне визнання України. Міжнародна допомога голодуючим в Україні (1921—1922 рр.) та її зовнішньополітичні аспекти й передумови.

Утворення СРСР та місце України в цьому союзі. Міжнародна реакція на виникнення радянської федерації. Поступове позбавлення УРСР зовнішньополітичної функції.

Українське питання як проблема європейської політики. Плани провідних держав світу щодо України та спроби їхньої реалізації. Політична колонізація західноукраїнських земель.

Україна в програмі загарбань нацистів. Мюнхенська політика та ставлення її творців до планів гітлерівської Німеччини щодо України. Карпатоукраїнська держава, міжнародні аспекти її створення й діяльності. Пакт Молотова—Ріббентропа, його вплив на долю українських земель.

Розв'язання Другої світової війни як крайнє загострення міжнародних суперечностей. Зовнішньополітичне значення возз'єднання українських земель. Вхідження Бессарабії й Північної Буковини до складу УРСР. Його міжнародно-правова обґрунтованість.

Окупація України гітлерівською Німеччиною. Політика нацистської воячини та адміністрації на загарбаних територіях як злочинне порушення всіх міжнародних декларацій та угод. Дипломатична боротьба за визнання законності возз'єднання українських земель в одній державі Створення антигітлерівської коаліції. Міжнародні форуми періоду війни. Вигнання ворога з української землі. Відновлення зовнішньополітичних прерогатив України.

Тема 8. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ НА МЕЖІ ХХ ТА ХХІ СТОЛІТЬ 4 години

Теоретичні засади зовнішньої політики України. Основні конституційні засади зовнішньополітичної концепції України. «Декларація про державний суверенітет України», «Основні напрямки зовнішньої політики України» та Конституція України як правова основа зовнішньої політики України. Особливості становлення зовнішньої політики України, її характерні риси. Постанова ВР України «Про Основні напрямки зовнішньої політики України». Інституційна структура зовнішньополітичної служби України. Гарантування національної безпеки. Мета та основні завдання зовнішньополітичних інституцій України. Напрями діяльності української зовнішньої політики. Створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), основні етапи та проблеми його розвитку. Позиція України щодо структур СНД та її стратегія рівноправного партнерства з країнами Співдружності. Проблемні питання в українсько-російських відносинах та їх розв'язання: розподіл Чорноморського флоту, територіальні питання (проблеми Криму та Севастополя, режиму Азовського моря та Керченської протоки, делімітації українсько-російського кордону), торговельно-економічні проблеми (щодо розподілу власності колишнього СРСР, взаєморозрахунків, експортно-імпортних операцій та поставок й транзиту російської нафти і газу тощо), становище української національної меншини в РФ і російської — в Україні та державна політика в цьому питанні. Особливості розвитку міждержавних відносин України з іншими країнами СНД. Участь України в регіональних об'єднаннях країн СНД. Створення Єдиного економічного простору (СЄП) та Україна. Провідна роль США в становленні нового світового порядку. Еволюція політики США щодо незалежної України: основні етапи та проблеми розвитку українсько-американських відносин. Особливості стратегічного партнерства між Україною і США. Становлення, розвиток та перспективи українсько-американського економічного, політичного й військового співробітництва. Роль української діаспори в США і Канаді у становленні та розвитку стосунків північноамериканських держав з Україною. Європейська інтеграція — закономірний історичний процес, провідна тенденція розвитку постмодерної системи міжнародних відносин. Перетворення незалежної України на важливий чинник стабільності в Європі, становлення нової європейської архітектури безпеки. Стратегічний курс України на європейську інтеграцію — природний наслідок здобуття Україною державної незалежності. Закон України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо розбудови відносин з Європейським Союзом. Етапи розбудови відносини України з ЄС на принципах інтеграції. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України», Стратегія інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України 11 червня 1998 року, Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України 14 вересня 2000 року. Постанова Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС, ухвалена 28 листопада 2002 року, Заяв Верховної Ради України від 22 лютого

2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС.

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Зовнішня політика Київської Русі	2
2	Зовнішня політика Русі періоду феодальної роздробленості	2
3	Зовнішня політика Запорізької Січі	4
4	Зовнішня політика Війська Запорізького	4
5	Дипломатія періоду «Руїни»	4
6	Зовнішня політика України 1917—1920 років	6
7	Зовнішня політика України у 20—30-х роках ХХ століття	2
8	Зовнішня політика України під час Другої світової війни	2
9	Зовнішня політика України на межі 20-21 ст.	4
Всього:		30

5. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1

Зовнішня політика Київської Русі

1. Договір Олега з Візантією 911 року та його аналіз.
2. Зовнішня політика Ігоря, Ольги, Святослава.
3. Розквіт міжнародних зв'язків Русі за Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський- Львів, 1990.
2. Дорошенко Д. Нарис історії України./ Дмитро Дорошенко- Київ 1991.
3. Історія України та її народу./ О. Єфименко Київ, 1991.
4. Субтельний О. Україна: історія./ Орест Субтельний Київ, 2001.
5. Шекера І. Міжнародні зв'язки Київської Русі/Іван Шекера Київ, 2003.

Тема 2

Зовнішня політика Русі періоду феодальної роздробленості

1. Феодальна роздробленість як чинник змін зовнішньополітичної орієнтації князів Київської держави.
2. Дипломатія галицько-волинських князів. Зовнішня політика Данила Галицького.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Історія України-Руси: /Михайло Грушевський - Київ, 1991.
2. Дорошенко Д. Нарис історії України. /Дмитро Дорошенко-Київ, 1991.
3. Єфименко О. Історія України та її народу./ Олег Єфименко- Київ, 1991.
4. Пашуто В. Внешняя политика древней Руси. / Володимир Пашуто- К, 1968.
5. Повість минулих літ: Літопис. Київ, 1991.
6. Полонська-Василенко Н. /Історія України: У 2 т. /Н. Полонська-Василенко Київ, 1992.

Тема 3

Зовнішня політика Запорізької Січі

1. Участь українських земель у зовнішній політиці Литви й Польщі XIV—XVI століть.
2. Дипломатія Запорізької Січі.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- Голобуцкий В. Запорожское казачество/ В. Голобуцкий- Киев, 1957.
- Грушевський М. Історія України-Русі: В 10 т./ М. Грушевський - Київ, 1991. Т. 1.
- Костомаров Н. Исторические монографии и исследования: В 2 кн./ Н. Костомаров К, 1989. Кн. 1.
- Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство/ І. Крип'якевич- Київ, 1964.
- Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т./ Н. Полонська-Василенко- Київ, 1992.
- Сергійчук В. Іменем Війська Запорізького/ В. Сергійчук Київ, 1991.
- Субтельний О. Україна: історія/ О. Субтельний- Київ, 1991.
- Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3 т./ Д. Яворницький- Київ, 1990.

Тема 4

Зовнішня політика Війська Запорізького

1. Дипломатія Б. Хмельницького періоду Визвольної війни 1648—1657 років.
2. Переяславська угода та Березневі статті, їх історичний аналіз.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

- Антонович В. Про козацькі часи на Україні./ Володимир Антонович.- Київ, 1991.
- Апанович О. Збройні сили України першої половини XVIII ст./ Олексій Апанович Київ, 1969.
- Багалій Д. Історія Слобідської України./ Дмитро Багалій - Харків, 1993.
- Базилевський В. Холодний душ історії // Дніпро. 1996. № 1—2.
- Боплан Г. Опис України; Меріме П. Українські козаки та їхні останні гетьмани. Богдан Хмельницький/ Григорій Боплан .- Львів, 1990.

Тема 5

Дипломатія періоду «Руїни»

1. Україна в зовнішній політиці сусідніх держав періоду «Руїни».
2. Гетьман І. Мазепа та його дипломатична діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

- Грушевський М. Історія українського козацтва // Вітчизна. 1990. № 2, 4, 6, 8.
- Дорошенко Д. Нарис історії України./ Д . Дорошенко -Львів, 2001.
- Дядиченко В. З історії боротьби українського козацтва проти шляхетської Польщі 1690—1699 рр./ В. Дядиченко -Київ, 2006.
- Рибалко І. К. Історія України: Дореволюційний період. Київ, 2000.
- Середні віки на Україні/ Рибалко І. - Київ, 2001.

Тема 6

Зовнішня політика України 1917—1920 років

1. Дипломатія Центральної Ради. Брестський мир.
2. Зовнішня політика Української Держави доби Гетьманату.
3. Дипломатична діяльність Директорії УНР. Варшавський договір 1920 року.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Відродження нації: У 3 т./Володимир Винниченко.- Київ; Відень, 1920.
 2. Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії/Михайло Грушевський.- Київ, 2001.
 3. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції: У 3 т./Іван Мазепа Прага, 1942—1943.
- Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття./ Іван Нагаєвський -4.Київ, 2003.
- Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Нью-Йорк, 1958.
- Шульгин О. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. Париж, 1934.

Тема 7

Зовнішня політика України у 20—30-х роках ХХ століття

1. УСРР на міжнародній арені у 20-х роках. Втрата дипломатичних прерогатив внаслідок створення СРСР.
2. Міжнародне становище України в 30-х роках.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Голод 1932—1933 років на Україні: Очима істориків, мовою документів. Київ, 1990.

Гунчак Т. Україна: Перша половина ХХ століття. Нариси історії/ Т. Гунчак - Київ, 1993.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? // Вітчизна. 2000,1990. № 5—8. Україна і зарубіжний світ. Київ, 2007.

Тема 8

Зовнішня політика України під час Другої світової війни

1. Вплив початку Другої світової війни на політичне становище й територіальні межі України.
2. УРСР у лабетах нацистської окупації. Передумови повернення Україні дипломатичних прерогатив.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1.Гунчак Т. У мундирах ворога/ Т. Гунчак - Київ, 2013.

2.Заставний В. Українські етнічні землі/ Володимир Заставний- Львів, 2004.

3.Коваль В. В роки фашистської навали: Україна в міжнародних відносинах у період Великої Вітчизняної війни/ Володимир Коваль Київ, 1963.

Тема 9.Зовнішня політика та дипломатія України кінця 20 та початку 21століть

План

1. Особливості становлення зовнішньої політики України, її характерні риси

2. Мета та основні завдання зовнішньополітичних інституцій України.
3. Проблемні питання в українсько-російських відносинах та їх розв'язання

Література

1. Антонюк О. Збереження територіальної цілісності – пріоритетний національний інтерес України і Росії / О. Антонюк // Політика і час. – 2000. - №9/10. – С. 62-67.
2. Базив Д. Геополитическая стратегия Украины / Д. Базив. – К., 2000.
3. Бараш Ю. Європейський нейтралітет і невизначеність України / Ю. Бараш, О. Їжак, Г. Мечников / за ред. проф. А. Шевцова. – Дніпропетровськ, 2002.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розквіт міжнародних зв'язків Русі за Володимира Великого та Ярослава Мудрого	
2	Дипломатія галицько-волинських князів. Зовнішня політика Данила Галицького	
3	Участь українських земель у зовнішній політиці Литви й Польщі XIV—XVI століть	
4	Дипломатія Б. Хмельницького періоду Визвольної війни 1648—1657 років.	
5	Дипломатія гетьмана І. Мазепи	
6	Зовнішня політика України останньої доби визвольних змагань	
7	Радянська Україна на міжнародній арені	
8	Багатовекторна зовнішня політика незалежної України	
	Разом	

9. Методи навчання

У навчальному процесі використовувалися різноманітні форми та методи роботи: читання лекцій, проведення семінарських занять, іспитових консультацій та іспитів, письмовий контроль у формі тестування,

організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача, керівництво та контроль за виконанням індивідуальних творчих завдань, рецензування написаних студентами рефератів, заохочення студентів до дискусій з проблемних питань, що виносяться на розгляд в плані практичних занять.

10.Форми контролю

Перевірка рівня засвоєння знань студентів здійснювалася за допомогою завдань для проведення модульно-рейтингового (тематичного, проміжного та підсумкового) контролю знань з дисципліни «Зовнішня політика та дипломатія України »;

завдань для проведення контролю знань з питань, винесених на самостійну роботу студента;

тестових завдань різного рівня складності для контролю знань з усіх тем курсу, передбачених типовою програмою та робочою навчальною програмою.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль		Рейтинг з навчальної роботи R НР	Рейтинг з додаткової роботи R ДР	Рейтинг штрафний R ШТР	Підсумкова атестація (екзамен чи залік)	Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2					
0-100	0-100	0-70	0-20	0-5	0-30	0-100

Примітки. 1. Відповідно до «Положення про екзамени і заліки в НУБіП України», затвердженого ректором університету 20.02.2015 р., рейтинг студента з навчальної роботи **R НР** стосовно вивчення певної дисципліни визначається за формулою

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R(1)_{ЗМ} \cdot K(1)_{ЗМ} + \dots + R(n)_{ЗМ} \cdot K(n)_{ЗМ})}{K_{ДИС}} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

де **R(1)ЗМ, ... R(n)ЗМ** – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n – кількість змістових модулів;

K(1)ЗМ, ... K(n)ЗМ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_{\text{ДИС}} = K(1)_{\text{ЗМ}} + \dots + K(n)_{\text{ЗМ}}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі;

$R_{\text{ДР}}$ – рейтинг з додаткової роботи;

$R_{\text{ШТР}}$ – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $K(1)_{\text{ЗМ}} = \dots = K(n)_{\text{ЗМ}}$. Тоді вона буде мати вигляд

$$0,7 \cdot (R(1)_{\text{ЗМ}} + \dots + R(n)_{\text{ЗМ}})$$

$$R_{\text{НР}} = \frac{\dots}{n} + R_{\text{ДР}} - R_{\text{ШТР}}$$

n

Рейтинг з додаткової роботи $R_{\text{ДР}}$ додається до $R_{\text{НР}}$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається студентам рішенням кафедри за виконання робіт, які не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань студентів з дисципліни.

Рейтинг штрафний $R_{\text{ШТР}}$ не перевищує 5 балів і віднімається від $R_{\text{НР}}$. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для студентів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримувалися графіка роботи, пропускали заняття тощо.

2. Згідно із зазначеним Положенням *підготовка і захист курсового проекту (роботи)* оцінюється за 100 бальною шкалою і далі переводиться в оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS.

12. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-34	Ф	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	---	---

Література :

1.Головченко В. І. Дипломатична історія України (1923–1993 роки) : навч. посіб. / В. Головченко, В. Матвієнко. – К. : ВПЦ 'Київський ун-т, 2012. – 239 с.

2.Копиленко О. Л. Держава і право України, 1917–1920 / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К. : Либідь, 2007. – 208 с.

3.Курілло В. Є. Латентна політика. Потайні напрями політичної діяльності : навч. посіб. / В. Є. Курілло. – Миколаїв : Іліон, 2009. – 592 с.

4.Нова влада: виклики модернізації. – К. : К.І.С., 2011. – 260 с.

5.Україна: антологія пам'яток державотворення Х–ХХ ст. : у 10 т. – К. : Вид. Соломії Павличко "Основи", 2009. – Т. 10: Відродження й утвердження української державності (1987–2005 роки). – 672 с.

6.Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2009. – 655 с.

7.Чекаленко Л. Зовнішня політика України : підручник / Л. Чекаленко. – К. : Кондор, 2011. – 290 с.

8.Анакіна Т. М. Значення політики Східного партнерства у правовідносинах між Україною та Європейським Союзом / Т. М. Анакіна // *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина* : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 23 листоп. 2012 р., м. Полтава. – Х., 2012. – Ч. 1. – С. 158–161.

9.Анджапарідзе А. Стратегічне партнерство в зовнішній політиці України: теоретичний і практичний аналіз / А. Анджапарідзе // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – К., 2010. – Вип. 90, ч. 1. – С. 77–83.

10.Банашак Б. Польща й Україна: від добросусідства до асоціації з Європейським Союзом / Б. Банашак // *Юридичний журнал*. – 2013. – № 5. – С. 54–57.

11.Баштанник В. Політичний аспект в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії України / В. Баштанник, Т. Чубара // *Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України*. – 2012. – № 2. – С. 125–135.

12.Віднянський С. В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов // *Український історичний журнал*. – 2011. – № 4. – С. 55–76.

13.Волощук О. Т. Місце та роль уряду у механізмі здійснення зовнішньої політики / О. Т. Волощук // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2013. – Вип. 59. – С. 89–97.

14.Глібова С. Військова складова зовнішньої політики України / С. Глібова // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – К., 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 81–82.

15.Гринів О. І. Двадцять років незалежності України: витоки, становлення і перспективи розвитку / О. І. Гринів // *Наука і суспільство*. – 2011. – № 7/8. – С. 2–6.

16.Гріненко О. О. Роль Верховного представника з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки в контексті взаємовідносин Україна – ЄС / О. О. Гріненко // *Порівняльно-правові дослідження*. – 2011. – № 1. – С. 140–148.

17.Дем'яненко Б. Україна і світ: компаративний аналіз методами міжнародного ранжування / Б. Дем'яненко // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. – К., 2009. – Вип. 18. – С. 291–308.

18.Єжеєв М. Ф. Розробка стратегії східноазійської політики України: методологічні засади / М. Ф. Єжеєв // *Стратегічні пріоритети*. – К., 2013. – № 2. – С. 147–153.

19.Захарченко В. Принципи і норми міжнародного права як основа зовнішньополітичної діяльності України / В. Захарченко // *Право України*. – 2010. – № 4. – С. 336–342.

20.Ірхін О. А. Європа або Євразія: проблема зовнішньополітичного вибору України в історико-політичному аспекті / О. А. Ірхін // *Вісник*

Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Х., 2011. – № 7. – С. 200–208.

21.Костюченко Я. М. Історія становлення договірно-правових відносин України з Європейським Союзом / Я. М. Костюченко // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – К., 2009. – Вип. 84, ч. 2. – С. 198–202.

22.Лозовицький О. Зовнішня політика держави: новий формат перетворень інтересів і мотивацій в умовах глобалізації / О. Лозовицький // *Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України.* – 2011. – № 2. – С. 163–172.

23.Луценко А. В. Вплив стратегії м'якої сили Російської Федерації на зовнішню політику України / А. В. Луценко // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – К., 2009. – Вип. 85, ч. 1. – 2009. – С. 215–221.

24.Манжола В. А. Міжнародні чинники формування зовнішньополітичної стратегії України / В. А. Манжола // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – К., 2009. – Вип. 86, ч. 1. – 2009. – С. 18–22.

25. А. Б. Українсько-турецькі відносини в контексті міжцивілізаційного діалогу / А. Б. Меріч // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – К., 2010. – Вип. 93, ч. 1. – С. 8.

26.Овчар І. Державно-правові механізми регулювання українсько-російських взаємин / І. Овчар // *Вибори та демократія.* – 2011. – № 3. – С. 32–38.

27.Овчаренко А. Україна – геополітичний вибір у вимірі національних інтересів / А. Овчаренко // *Юридичний авангард.* – 2009. – № 2. – С. 85–94.

28. О. Консолідація демократії та її вплив на зовнішньополітичний курс України / О. Пилявець // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – К., 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 16–17

29.Сокуренко О. Становлення України як суверенного суб'єкта міжнародних відносин (1990–1991 рр.) / О. Сокуренко // *Підприємництво, господарство і право.* – 2007. – № 8. – С. 155–160.

30.Стрельникова І. Ю. Представництво УРСР у закордонних органах СРСР у 1923 – на початку 1930 років / І. Ю. Стрельникова // *Проблеми законності.* – Х., 2009. – Вип. 105. – С. 209–215.

31.Тітаренко Т. Геополітичні концепції українсько-російських відносин / Т. Тітаренко // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – К., 2011. – Вип. 101, ч. 1. – С. 100–105.

32.Цифра Ю. Національні інтереси. Перспектива – 2014 / Ю. Цифра // *Віче*. – 2014. – № 1. – С. 7–11.

33.Шахов В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України / В. Шахов, В. Мадіссон // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. – 2013. – № 2. – С. 44–56.

34.Шкуратенко О. В. Україна у системі міжнародних відносин 40–60-х років ХХ ст. (історико-правовий аспект) / О. В. Шкуратенко // *Порівняльно-правові дослідження*. – 2011. – № 1. – С.148–156.

35.Шпакович О. Сучасний стан відносин України з міжнародними організаціями / О. Шпакович // *Європейське право*. – 2012. – № 1. – С. 154–160.

36.Яковюк І. В. Позаблоковий статус України: проблеми реалізації / І. В. Яковюк // *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. – Х., 2010. – С. 13–16.

37.Ярошко О. З. Особливості процесу формування зовнішньої політики України на початку 90-х років ХХ ст. / О. З. Ярошко // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2008. – Вип. 39. – С. 717–725.

БАЛАНС СИЛ - категорія, що характеризує стан силової рівноваги між державами (у реалізмі розглядається як умова забезпечення міжнародної стабільності). Може розглядатися як результат дій національних урядів і як порядок у міжнародних відносинах, що не залежить від волі політиків. Концептуально бере початок з праць Фукідіда, але поширення набуває з ХVІІІ ст., особливо при аналізі британської та загальноєвропейської політики між війнами Наполеона І і Першою світовою війною. Це положення відштовхується від тези Гоббса про те, що міжнародні відносини є ворожим, анархічним середовищем, в якому держави постійно піддаються загрозі

нападу і через це змушені підтримувати співмірний із супротивником силовий (військовий) потенціал.

ВЕРСАЛЬСЬКО-ВАШИНГТОНСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - світопорядок, основи якого були закладені Версальською мирною угодою 1919 р., низкою договорів із союзниками Німеччини, а також угодами, укладеними на Вашингтонській конференції 1921-1922 рр. **ВЕРСІЯ** - одне або декілька відмінних один від одного викладів, пояснень щодо окремих фактів, подій.

ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МИР встановлено в 1648 р. по закінченні Тридцятирічної війни (1618-1648) між німецькими протестантськими князями - з одного боку і католицькими князями та імператором - з іншого, що перетворилася з внутрігерманської на загальноєвропейську. Вестфальську мирну угоду укладено 24 жовтня 1648 р. на двох конгресах, що відбувалися в містах Вестфалії - Мюнстері й Оснабрюці. Статті угоди стосувалися трьох таких питань: зміни у Європі внаслідок Тридцятирічної війни; віросповідання в Священній Римській імперії; політичного устрою імперії. Статті Вестфальського договору зафіксували нове співвідношення сил, що склалося в Європі на користь Франції та Швеції; визнав релігійні права і свободи за лютеранами та кальвіністами; щодо внутрішнього устрою імперії - за князями було визнане право суверенітету: відтепер для них уможливилось укладання угод між собою та з іноземними державами із застереженням, що ці угоди не укладатимуться на шкоду імперії. Священна Римська імперія фактично перестала існувати. Це була імперія без реальної влади імператора, без населення. Священна Римська імперія стала імперією без установ: сейм, а з 1653 р. - рейхстаг не ухвалювали жодних політично значущих постанов (рішення мали бути виключно одностайними, однак протиріччя серед його членів виключали можливість їх прийняття). Це була імперія без столиці: імператор знаходився у Відні, рейхстаг - у Зегенсбурзі, імперський суд - у Ветцларі. Інколи до В.м. відносять також мирний договір

1648 р. між Голландією та Іспанією, що завершив вісімдесятирічну війну між ними.

ВІДЕНСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНЦЕРТ НАЦІЙ) - структура міждержавних взаємин в Європі, що склалася після війн Наполеона I (1799-1814; 1815) і проіснувала, із суттєвими змінами, до Першої світової війни. Базувалась на спільних домовленостях найбільш могутніх європейських монархій стосовно територіального та політичного статус-кво в Європі; передбачала можливість колективного втручання у внутрішні справи держав, яким загрожували революції, як і вимоги дипломатичних консультацій з територіальних змін у Європі.

певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науковотехнічну діяльність.

ГЕГЕМОНИЯ - у міжнародних відносинах домінування певної держави, групи держав.

ГЕОПОЛІТИКА - теоретичний напрям, що вивчає взаємозалежність зовнішньої політики держав, міжнародних відносин і системи політичних, економічних, екологічних, воєнно-стратегічних та інших взаємозв'язків, обумовлену географічним положенням країни (регіону) та іншими фізико- та економіко-географічними факторами. Розглядає систему міжнародних відносин у контексті дуалізму двох номосів (телурократії та таласократії).

Термін Г. уведений у науку шведським вченим Р. Челленом. На пострадянському просторі спробу геополітичного аналізу міжнародних відносин вперше здійснив російський фахівець Е. Поздняков.

ГЕОСТРАТЕГІЯ - практичне втілення геополітичних концепцій.

ГОНКА ОЗБРОЄНЬ - нарощування зброї, до чого залучаються дві (або більше) держави з метою посилення власної безпеки і захисту від свого суперника.

ГРУПА ВОСЬМИ ДЕРЖАВ (ВЕЛИКА ВІСІМКА) - вісім найбільш впливових держав світу: Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, Росія, США, Франція, Японія. Група семи найбільш розвинених держав була створена у 1974 р. з ініціативи тодішнього президента Франції Валері Жискар д'Естена (1974-1981 рр.) і включала Великобританію, Італію, Канаду, Німеччину (ФРН), США, Францію та Японію. З 1997 р. до складу "групи семи" було прийнято Російську Федерацію. Проте за "Денверськими домовленостями" Росія не бере участі в обговоренні економічних та фінансових питань.

ДЕРЖАВА - політичне утворення, що характеризується такими ознаками: легітимною публічною владою, територією та населенням. На міжнародній арені кожна Д., по-перше, поєднує в зовнішній політиці різні функції - прагне здійснити експансію або прагне самозбереження. Нарешті, діяльність Д. може бути спрямована на відмову від певних для себе преференцій заради встановлення миру та стабільності у світі; по-друге, кожна Д. прагне до забезпечення власної безпеки. Однак це устремління породжує так звану дилему безпеки, сутність якої полягає в тому, що збільшення безпеки однієї з Д. може розглядатись як небезпека для іншої та викликати з її боку відповідну реакцію - від гонки озброєння до превентивної війни; по-третє, всі Д. на міжнародній арені є рівними. Проте ця рівність є суто формальною, оскільки Д. різняться за територією, населенням, природними ресурсами, економічним потенціалом, соціальною стабільністю, авторитетом, рівнем озброєння, тривалістю існування. Ці відмінності породжують нерівність Д. з точки зору їх національної могутності. Внаслідок цього утворюється міжнародна стратифікація з характерною для неї ієрархією

Д. ДЕРЖАВА ВЕЛИКА якісно впливає на систему міждержавних зв'язків у певному регіоні/регіонах, але не панує у глобальному масштабі.

ДЕРЖАВА МАЛА - така держава, що має у наявності достатньо засобів, аби забезпечити свій суверенітет та зберегти територіальну цілісність.

ДЕРЖАВА СЕРЕДНЯ здатна здійснювати свій вплив на країни-сусіди першого геополітичного порядку.

ДЕРЖАВОЦЕНТРИСТСЬКА (ВЕСТФАЛЬСЬКА) МІЖНАРОДНА СИСТЕМА - 1) аналітична схема міжнародних відносин, в якій головний об'єкт дослідження - суверенна держава, її взаємодія з іншими країнами; 2) сформована Вестфальським договором 1648 р. система світоустрою, що являє собою сукупність націй-держав, які проводять самостійну зовнішню політику. У межах Вестфальської системи суверенітет вперше стає атрибутом держави, а не монарха.

ДЕТЕРМІНАНТА - причина, що є визначальною для виникнення явища. Ця категорія належить до різновиду чинника, що зумовлює ті чи інші зміни міжнародних відносин.

ДЕТЕРМІНІЗМ ВНУТРІШНІЙ - принцип, що характеризує взаємозв'язок і взаємовплив внутрішньої та зовнішньої політики. Відповідно до Д. в., зовнішня політика впливає з внутрішньої, оскільки вона є проявом однієї з двох найважливіших функцій суверенної національної влади - зовнішньої. Її регулює внутрішнє законодавство через те, що цілі та принципи зовнішньої політики формулює національний парламент, а реалізує уряд.

ДЕТЕРМІНІЗМ ЗОВНІШНІЙ - принцип, що характеризує взаємозв'язок і взаємовплив внутрішньої та зовнішньої політики. Відповідно до Д. з., зовнішня політика автономізується від внутрішньої через її виразну особливість. Це твердження впливає з факту нетотожності внутрішнього і зовнішнього середовища держави. Перше - централізоване та підлягає суверенній владі національних державних інституцій, а друге - децентралізоване та незалежне. Зовнішня політика залежить від ступеня адаптації держави до середовища, в якому діють подібні до неї, кожна з яких керується переважно власними національними інтересами.

ДИПЛОМАТ - особа, на яку офіційно покладено завдання здійснення (на постійній чи тимчасовій основі) тих чи інших зовнішньополітичних функцій. За рангом має дипломатичний імунітет та привілеї.

ДИПЛОМАТІЯ - методи і практика, за допомогою яких держава проводить свою зовнішню політику.

ДОВЕСТФАЛЬСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПОРЯДОК - етап становлення міжнародних відносин від первісних часів до підписання Вестфальської мирної угоди. Умовно поділяють на два періоди: "праміжнародний" - рубіж становлення міжнародних відносин як явища, що починається з первісних часів. У цей час етнічні спільноти стикаються одна з одною. Наслідками було пізнання інших, пізнання себе через порівняння з іншими, ототожнення себе з окремим колективом на трьох рівнях - індивідуальному, колективному, етнічному. Відбувається первинне становлення суб'єктів міжнародних відносин - ними були старійшини родів, вожді племен, жерці. Формуються цивілізації. Міжнародне життя, міжнародне середовище - комплекс зв'язків між етносами, соціумами, які раніше були незнайомі один з одним і сприймалися як "чужі", постійно вдосконалюються форми зв'язків між народами. Починають формуватися цілі та функції здійснення міжнародної політики; другий - "державницький" - пов'язаний з виникненням інституту держави, яка на міжнародній арені представлена монархом. Основні ознаки: світ є роздробленим, майже відсутні зв'язки між окремими регіонами; стосунки між державами носять фрагментарний характер, практично відсутні сталі зв'язки; тип взаємодії між країнами - "будуарна дипломатія"; конфлікти вирішуються переважно військово-силовими методами; остаточне формування цивілізаційних одиниць (цивілізації єгипетська, індійська, китайська, середньовічна цивілізація Європи тощо).

ДОМІНАНТА - основна ідея, головна ознака чи найважливіша складова частина чого-небудь. Д. розуміють як найважливіший чинник, що безпосередньо впливає на стан міжнародних відносин та на їх учасників, або як найважливіший серед усіх інших, який визначає поведінку учасників чи їхніх груп.

ДУМКА - персоніфікована позиція аналітика стосовно оцінюваних відомостей.

ЗМІСТ НАВЧАННЯ* - науково обґрунтований методичний та дидактичний навчальний матеріал, засвоєння якого забезпечує здобуття освіти і кваліфікації згідно з освітньо-кваліфікаційним рівнем. З.н. поділяється на: нормативну частину З.н. - обов'язковий для засвоєння З.н., сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації; вибірккову частину З. н. - рекомендований для засвоєння З. н., сформований як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у фахівцях певної спеціалізації, з урахуванням досягнень наукових шкіл і навчальних закладів. ЗНАННЯ - результат процесу діяльності пізнання, її перевірене суспільною практикою і логічно упорядковане відображення в свідомості людини. З. - категорія, яка відбиває зв'язок між пізнавальною і практичною діяльністю людини. З. виявляються в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтовних основ дій тощо, яка має певні обсяг і якість. З. можливо ідентифікувати тільки за умови їх прояву у вигляді вмінь виконувати певні розумові або фізичні дії.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ - сукупна діяльність державного керівництва та інститутів держави за межами своєї суверенної території, спрямована на реалізацію визначених національних інтересів через систему взаємодії з іншими суб'єктами міжнародних відносин.

ІДЕАЛІЗМ (ЛІБЕРАЛІЗМ) - теоретичний підхід до аналізу міжнародних відносин, що ґрунтується на оптимістичному розумінні людської природи і спільноти, що формується людиною. Міжнародна система, побудована на демократичних засадах, принципах співробітництва і моралі; стабільність досягається через міжнародні інститути (організації), кооперацію країн. І. виходить з того, що взаємодія держав на світовій сцені зорієнтована на те, щоб покласти край війнам, утвердити мир, економічний добробут. *

Визначення терміна наведено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20.01.98 № 65 "Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні

(ступеневу освіту)" Найбільше поширення мав після Першої світової війни (В. Вільсон), а також після розпаду СРСР (Ф. Фукуяма), але до 11 вересня 2001 р. ІЗОЛЯЦІОНІЗМ - державна політика, зорієнтована на обмеження відносин (політичних, економічних тощо) з іншою країною.

ІМУНІТЕТ ДИПЛОМАТИЧНИЙ - встановлений Віденською конвенцією, прийнятою 18 квітня 1961 р., ратифікованою Президією Верховної Ради Української РСР 21 березня 1964 р., набула чинності 24 квітня 1964 р. для безперешкодного здійснення дипломатами своїх функцій. І.д. гарантує: особисту недоторканність, а також недоторканність службових приміщень і майна; звільнення від місцевої кримінальної, цивільної та адміністративної юрисдикції; право шифролистування і недоторканності дипломатичної кореспонденції, яка перевозиться дипломатичними кур'єрами.

ІНТЕРВЕНЦІОНАЛІЗМ - державна політика, яка характеризується воєнним, економічним, дипломатичним втручанням у внутрішні справи іншої країни, що може супроводжуватися також порушенням територіальної недоторканності.

діяльності. У документах про освіту чи інших документах про професійну підготовку К. визначається через професійну назву роботи за класифікацією професії.

КОНСТАНТА - у міжнародній політиці чинник, котрий досить тривалий час або перманентно визначає характер і зміст міжнародних відносин, їхній стан і напрям. К. є відносно статичним поняттям, що змінює свій характер досить повільно.

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ - система заходів, які здійснює третя сторона з метою перевірки характеристик якостей особистості випускника вищого навчального закладу, та її порівняння зі встановленими вимогами і визначення відповідності кінцевим цілям вищої освіти.

КОНЦЕПЦІЯ - спосіб розуміння і тлумачення міжнародно-політичних явищ, основна ідея будь-якої теорії.

КРЕДИТ - інформаційний обсяг навчального матеріалу, який з урахуванням терміну засвоєння студентами окремих навчальних елементів (відповідно до психофізіологічних норм засвоєння при використанні оптимальних форм, методів і засобів навчання та контролю) може бути засвоєний за 54 години навчального часу (суми годин аудиторної та самостійної роботи студента за тиждень). Як зазначено у додатку 1 Конвенції Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій з вищої освіти, кредит - точно документована мінімальна умовна одиниця виміру "вартості" якоїсь складової навчальної програми, виконаної студентом під час навчання.

МАНДАТ - право на управління певними територіями.

МАНДАТНА СИСТЕМА - система, в межах якої окремим державам надавалися мандати на управління територіями, що складала раніше володіння колоніальних держав, які зазнали поразки у Першій світовій війні.

МАРКСИЗМ - теоретичний напрям, що розглядає міжнародні відносини як арену боротьби між експлуататорами (капіталістами) різних країн за право експлуатувати робочу силу інших країн. Відстоює ідею повалення експлуаторських класів усіх країн шляхом здійснення пролетарської революції у всесвітньому масштабі.

МЕТОД - засіб наукового пізнання міжнародно-політичної науки, побудови та обґрунтування системи знань у сфері міжнародних відносин.

МЕТОДИКА послідовність конкретних процедур, реалізація яких забезпечує досягнення мети досліджень.

МЕТОДОЛОГІЯ - являє собою вчення про структуру, принципи побудови, логічну організацію, методи та засоби пізнання міжнародно-політичної реальності.

МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО - неконфліктний тип взаємодії країн, що може реалізовуватись як в одній, так і в декількох сферах життєдіяльності держави.

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА - такий стан міжнародних відносин, за якого створюються умови, необхідні для існування і функціонування держав,

забезпечення їх повного суверенітету, політичної та економічної незалежності, можливої відсічі воєннополітичному натиску і агресії, рівноправних відносин з іншими країнами. М. б. - це політика, що сприяє створенню ефективних гарантій миру як для окремої країни, так і для всього світового співтовариства.

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ - інформація, що циркулює в галузі міжнародних відносин.

МІЖНАРОДНА МІЖУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ - міжнародна організація, що відповідає таким ознакам: утворена групою держав; має неprivатний характер фінансування; геополітично визначене утворення; як правило, обов'язковий характер виконання прийнятих рішень для всіх державучасниць.

МІЖНАРОДНА НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ - міжнародна організація, що має такі ознаки: міжнародний характер складу та цілей учасників; нетериторіальне утворення, оскільки її члени не є суверенними державами; приватний характер уставного фонду; добровільний характер діяльності. На відміну від держави, вони не можуть бути представлені як актори, які діють в інтересах влади. На відміну від міжурядових організацій, їх засновниками є не держави, а професійні, релігійні чи приватні організації, інститути, установи. Основним засобом впливу на міжнародні відносини є мобілізація міжнародної громадської думки, а методом досягнення мети - здійснення тиску на міжурядові організації.

МІЖНАРОДНА СИСТЕМА - сукупність елементів міжнародних відносин, що об'єднані між собою особливим типом зв'язку і підтримують взаємодію в межах окремої організаційної одиниці. Структура міжнародної системи складається з таких елементів (системних факторів): ієрархія акторів, що відображає їх фактичну нерівність з погляду військово-політичних, економічних, ресурсних, ідеологічних та інших можливостей впливу на систему; внутрішній режим, тобто сукупність формальних і неформальних принципів та норм, угод та процедур прийняття рішень, що формують систему взаємин між учасниками міжнародних відносин; конфігурація та

співвідношення сил, що відображає існування центрів сили і залежить від кількості головних акторів та характеру взаємин між ними; гомогенність або гетерогенність - відображає ступінь згоди, що існує в акторів щодо тих чи інших принципів або цінностей. Гомогенними системами є такі, в яких держави належать до одного типу, сповідують одну й ту саму концепцію політики, гетерогенними - системи, в яких держави організовані за різними принципами. Система може бути більш або менш гомогенною або гетерогенною в одній зоні, гомогенною - в часи миру; гетерогенною - в часи війни.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО - процес взаємодії двох або декількох міжнародних суб'єктів, в якому виключається застосування силового примусу і домінують пошуки реалізації спільних інтересів.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ - системна сукупність політичних, економічних, соціальних, дипломатичних, правових, воєнних, гуманітарних зв'язків і відносин між основними суб'єктами світового співтовариства.

МІЖНАРОДНИЙ КОНФЛІКТ - зіткнення між міжнародними учасниками з приводу цінностей, статусів, влади, ресурсів, в якому цілі кожної зі сторін полягають у тому, щоб нейтралізувати, послабити або знищити свого суперника.

МІКРОДЕРЖАВА - країна, нездатна захистити власними силами свій суверенітет. Серед дослідників немає загальноприйнятої думки про те, яку державу слід вважати малою, а яку - мікродержавою. Основним критерієм при цьому часто виступає кількість населення. М. має населення не більше 1 млн чол., у деяких випадках цифра називається до 2 млн чол.

МОДЕЛЬ - у широкому розумінні - аналог, замітник деякого об'єкта оригіналу (події, процесу, явища) іншим об'єктом, що за певних умов відображає властивості оригіналу.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН - нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає графік навчального

процесу, перелік та обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, форми та засоби проведення підсумкового контролю. Н.п. спеціальності "Міжнародні НАДДЕРЖАВА відповідає таким ознакам: 1) здатність до масового руйнування планетарного масштабу, що підтримується завдяки володінню та удосконаленню ядерної зброї; 2) здатність здійснювати вплив на умови існування всього людства; 3) неможливість зазнати поразки від будь-якої іншої держави чи їх коаліції, якщо до такої коаліції не входить інша наддержава.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА - поняття, що характеризує, передусім, фізичне виживання держави, захист і збереження її суверенітету та територіальної цілісності, здатність адекватно реагувати на будь-які реальні та потенційні загрози. Першим сформулював концепцію національної безпеки У. Ліппман. На думку дослідника, нація знаходиться в безпеці, коли їй не доводиться жертвувати своїми законними інтересами з метою запобігання війни та коли вона в змозі захистити при необхідності ці інтереси шляхом війни. Н.б. будується з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх загроз.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС - одне з ключових понять у реалізмі, що віддзеркалює цілі держави на міжнародній арені та реалізується через її зовнішню політику. Першими ввели у міжнародну науку поняття Н.і. американські вчені Р. Нібур та Ч. Бірду. Увага до даного поняття зросла після Другої світової війни. Дискусії щодо сутності категорії Г. Моргентау назвав "новими великими дебатами". Він же першим сформулював і виклав власну концепцію Н.і. в монографії "На захист національного інтересу" (1951 р.). Основні положення, що вкладав Г. Моргентау у зміст Н.і.: 1). Н.і. -це об'єктивна даність. Він базується на своєрідності географічного положення держави і обумовлюється її економічним, політичним і культурним розвитком - з одного боку та людською природою - з іншого; 2). Н.і. містить два основних елементи: центральний (постійний) та другорядний (мінливий). Другорядний елемент являє собою конкретну форму, яку Н.і. набуває у

просторі та часі. Центральний інтерес складається з трьох факторів: природи інтересу, який має бути захищений; політичного оточення, в якому реалізується Н. і. та раціональної необхідності, що обмежує вибір цілей і засобів задля задоволення Н.і.; 3). Н.і. має раціональне підґрунтя; 4). Н.і. може як поєднуватися, так і не поєднуватися з моральною політикою. Моральна політика виходить з необхідності узгодження і компромісів у захисті Н. і. держав, з прагнення досягти загальних інтересів, що не може поєднуватися з суперництвом ідеологій; 5). Н.і. кардинально відрізняється від суспільного інтересу. Якщо перший існує в умовах анархічного міжнародного середовища, то другий пов'язаний із системою законів, котрі регулюють внутрішню політику. Суспільний інтерес захищає суспільні блага перед внутрішніми викликами, Н.і. використовується для просування цілей зовнішньої політики. Вагомий внесок у розробку концепції Н.і. зробили Дж. Кеннан, У. Ліппман, Дж. Розенау, К. Уолтс, Е. Ферніс. Н.і. є інтерес нації як двоєдності суверенної територіальної держави та громадянського суспільства. Що стосується державного інтересу та інтересів громадянського суспільства, то вони не тільки змістовно пов'язані з поняттям Н.і., а й значною мірою визначають його змістовну структуру. Та на міжнародній арені нація представлена державою, тому багато дослідників використовують термін "національно-державницькі інтереси". Н.і. формуються відповідно до геополітичних параметрів, ресурсних можливостей держави. На їх формування значний вплив здійснюють рівень економічного розвитку країни, її вага і місце в світовому співтоваристві, національно-культурні традиції. Головна складова Н.і. - це імператив самозбереження держави.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ - принцип, відповідно до якого нація-держава є джерелом найвищої політичної влади, що здійснюється в межах її території (маються на увазі законодавчі, виконавчі, судові повноваження) без втручання ззовні. У міжнародних відносинах Н.с. передбачає існування такого світового порядку, в якому кожна держава

самостійно формує та реалізує зовнішню політику, а також поважає право інших країн вести самостійну політику.

НЕДЕРЖАВНИЙ (НЕТРАДИЦІЙНИЙ) УЧАСНИК МІЖНАРОДНИХ

ВІДНОСИН - будь-який суб'єкт, що діє на міжнародній арені, окрім держави.

До недержавних учасників міжнародних відносин, як правило, відносять:

міжнародні міжурядові організації; міжнародні неурядові організації;

транснаціональні корпорації; суспільні сили і рухи та індивідів, діяльність

яких виходить за межі однієї країни. Віденський конгрес 1815 року затвердив

існування нетрадиційних учасників міжнародних відносин. Так, Заключним

актом конгресу було проголошено утворення Постійної комісії з питань

судноплавства по р. Рейн. До кінця ХІХ ст. у світі вже налічувалося більше

десяти таких організацій, які виникли внаслідок індустріальної революції, що

викликала потребу в функціональному співробітництві держав у галузі

промисловості, техніки та комунікацій. Серед них були такі: Міжнародна

санітарна конвенція (1853), Міжнародний телеграфний союз (1865),

Міжнародне бюро мір і ваги (1875), Всесвітній поштовий союз (1878), Союз

захисту промислової власності (1883), Міжнародна організація карної

політики (Інтерпол, 1923) тощо. Міжурядові організації безпосередньо

політичного характеру виникають після Першої світової війни (Ліга Націй,

Міжнародна організація праці), інтенсивно - після Другої світової війни, коли

в 1945 р. у Сан-Франциско було створено Організацію Об'єднаних Націй, яка

покликана була стати гарантом колективної безпеки і співробітництва країн-

членів у політичній, економічній та соціальній галузях. Паралельно з

розвитком її спеціалізованих органів та інститутів формуються міжурядові

організації міжрегіонального та регіонального характеру, діяльність яких

спрямована на розширення співробітництва держав у різних сферах: Рада

Європи (1949), Європейське об'єднання вугілля та сталі (1951), Європейське

співтовариство з атомної енергії (1957), Європейська асоціація вільної

торгівлі (1960), Ліга арабських країн (1945), Організація американських

держав (1948), Організація африканської єдності (1963). В середині 1970-х

пр. міжнародних міжурядових організацій налічувалося 220, неурядових - 3000; на сьогодні кількість міжурядових перевищує 400, неурядових - більше 4000.

НЕЙТРАЛІТЕТ - офіційна позиція держави, пов'язана з відмовою приєднання до будь-яких воєнно-політичних блоків та організацій.

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ - теоретичний підхід до аналізу міжнародних відносин, сутність якого зводиться до таких положень: взаємозалежність політики та економіки; послаблення впливу анархії на міжнародне середовище через високий рівень взаємозалежності держав внаслідок процесів глобалізації; сучасні ліберально-демократичні держави завдяки спільним політичним принципам не вступають у конфлікти, а розв'язують протиріччя виключно мирним шляхом. Гармонізації міждержавного співробітництва сприяє універсальність демократії.

НЕОМАРКСИЗМ - теоретична школа у міжнародних відносинах, що підкреслює економічну нерівність у сучасному світі та розшарування населення за економічними параметрами, яке відбувається не за лініями національних кордонів, а, головним чином, за віссю "Північ - Південь".

НЕОРЕАЛІЗМ (СТРУКТУРНИЙ РЕАЛІЗМ) - сучасний напрям реалізму. Базові положення: держава є основним елементом аналізу у міжнародних відносинах; міжнародні відносини носять анархічний характер; на зовнішню політику країн впливає не лише їх міць, а й місце, яке вони займають у системі міжнародних відносин. Таким чином, вводиться поняття "структури" як фактора впливу на зовнішню політику держави. Місце держави в структурі або сприяє її активній політиці, або, навпаки, її обмежує.

Засновником вважається американський дослідник Кеннет Уолтс, проф. Університету Берклі та Колумбійського університету. **НОМОС** - поняття в геополітиці для позначення специфіки організації простору. Уведений у науку німецьким дослідником К. Шмідтом.

НОРМАТИВНИЙ ТЕРМІН НАВЧАННЯ - термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та

вибіркової частин змісту навчання і встановлений державним стандартом вищої освіти.

ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ - характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню. Освітні рівні: неповної вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста; базової вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра; повної вищої освіти - характеристика сформованості інтелектуальних якостей особи, що визначають її розвиток як особистості і є достатніми для здобуття особою кваліфікацій за освітньокваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ - характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності. Освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, спеціаліст, магістр.

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА випускників Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили зі спеціальності "Міжнародні відносини" є документом, складеним на основі Галузевого стандарту вищої освіти України 2004 р. з напрямку 0302 "Міжнародні відносини". В ній узагальнюються вимоги з боку держави, світового співтовариства та замовників, зокрема Миколаївської обласної державної адміністрації, до змісту вищої освіти, встановлюються галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності випускників даного вищого навчального закладу із зазначеної спеціальності та освітньо-кваліфікаційного рівня і державні вимоги до властивостей та якостей особи,

яка здобула освітній рівень бакалавра. О.-к.х. визначає первинні посади випускників бакалаврату МДГУ ім. Петра Могили та умови їх використання, виробничі функції, типові завдання діяльності та вміння щодо їх вирішення, здатності вирішувати проблеми й завдання соціальної діяльності та вміння, що є відображенням наявності цих здатностей, попередній освітній або (та) освітньо-кваліфікаційний рівень і вимоги до професійного відбору абітурієнтів, вимоги до державної атестації.

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освіти та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності. О.-п.п. встановлює: нормативну частину змісту навчання у навчальних об'єктах, їх інформаційний обсяг та рівень їх засвоєння в процесі підготовки фахівця відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики; рекомендований перелік навчальних дисциплін підготовки фахівців; форми державної атестації; нормативний термін навчання.

ПАРАДИГМА - прийнята певним науковим співтовариством модель постановки та розв'язання проблем. Термін впроваджений у науку Т. Куном. У міжнародно-політичній науці П. трактують як: 1) узагальнену теорію, що впливає з низки близьких за принципом розуміння об'єкта дослідження концепцій; 2) логічне пояснення міжнародних відносин, що може бути використано операційно. У науці про міжнародні відносини виділяють три головні (канонічні) П.: лібералістичну, реалістичну та марксистську.

ПАЦИФІЗМ - світоглядна позиція, що заперечує право на збройне розв'язання міжнародних конфліктів.

ПЕРВИННА ПОСАДА - посада, що не потребує від випускників навчального закладу попереднього досвіду професійної практичної діяльності. Фахівець з міжнародних відносин (кваліфікація 3439) може обіймати первинні посади: аташе; дипломатичний агент; дипломатичний

кур'єр; помічник експерта із зовнішньополітичних питань; помічник політичного оглядача; спеціаліст III категорії.

ПЕРИФЕРІЯ - термін у неомарксизмі для позначення країн, що розвиваються.

ПОЛІТОЛОГІЯ - галузь науки, що вивчає політичну організацію і політичне життя суспільства, систему політичних відносин і характер політичного режиму, проблеми внутрішньої та зовнішньої політики, політичні аспекти міжнародних відносин. Основним предметом П. є політична влада, форми і методи функціонування і розподілу її в державно організованому суспільстві. Ці питання розглядаються в кореляції з вивченням політичної свідомості, інтересів і поведінки індивідів, соціально класових спільнот, етносів тощо. У сучасній П. домінують проблеми конфліктології, державознавства, політичних філософії, історії та економіки. П. є основою для формування понятійно-категоріального апарату міжнародно-політичної науки.

ПОРІВНЯЛЬНА ПОЛІТОЛОГІЯ - це наука, що досліджує спільне і відмінне всередині і між політичними системами. Фокусує увагу на перспективному порівнянні політичних систем та інститутів різних країн.

ПОСЕРЕДНИЦТВО - процедура врегулювання конфлікту із залученням третьої, незацікавленої, сторони, яка проводить переговорний процес і бере участь у мирному розв'язанні проблеми.

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ - дипломатичні дії, спрямовані на попередження насильницького способу розв'язання конфліктної ситуації.

ПРИВІЛЕЇ ДИПЛОМАТИЧНІ - встановлені Віденською конвенцією, прийнятою 18 квітня 1961 р., ратифікованою Президією Верховної Ради Української РСР 21 березня 1964 р., яка набула чинності 24 квітня 1964 р., для безперешкодного здійснення дипломатами своїх функцій. П.д. передбачають: звільнення від сплати прямих податків; відміну мита; право піднімати прапор над офіційною резиденцією, використовувати дипломатичну форму (там, де це практикується).

ПРИНЦИП - центральне пояснення, особливість, покладена в основу наукового дослідження. П. є основою теоретичного аналізу, оскільки його вибір визначає подальшу структуру наукового пошуку та отримані результати.

ПРИПУЩЕННЯ - імовірнісне судження про події, явища, що відбулися в минулому.

ПРОГНОЗУВАННЯ - аналітичне дослідження перспектив розвитку всього об'єкта або його окремих елементів на основі багатостороннього і ретельного вивчення його теперішнього стану в контексті максимальної кількості об'єктивних і суб'єктивних чинників з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх, сприятливих і несприятливих впливів.

ПРОТЕКЦІОНІЗМ - політика, спрямована на захист національного ринку шляхом обмеження імпорту тарифними та іншими методами.

ПРОБЛЕМА - завдання, що вимагає практичного розв'язання у нестандартних умовах, чи евристична ситуація, пов'язана з неоднозначністю, можливістю альтернативних рішень.

ПСИХОЛОГІЯ - наука, що вивчає формування, закономірності розвитку і механізми психіки.

РЕАЛІЗМ - теоретичний підхід до аналізу міжнародної політики, сутність якого можна звести до таких положень: головним суб'єктом міжнародних відносин є держава з її національними інтересами; у світовій системі відсутня центральна влада, що є основним для держав фактором, який примушує їх орієнтуватися, в першу чергу, на свій захист, безпеку, більш повне задоволення національних інтересів; співробітництво країн є результатом збігу їх національних інтересів, протистояння - результат їх несхожості.

Піднесення Р. пов'язується з працями американського вченого Г. Моргентау.

Набуває найбільшого поширення в 1940-1950-х рр., оскільки відображає наслідки Другої світової війни.

РЕАЛПОЛІТИКА - принцип ведення міжнародних справ, який виходить з того, що держави повинні готуватися до війни заради збереження миру.

Головну увагу слід приділяти тому, що реально існує у світі; орієнтуватися на реальні дії суперників, а не на декларації. Держава має бути готовою застосувати силу, але в тому випадку, коли всі інші можливості вичерпані. Термін уведений німецьким дослідником Людвігом фон Рошау у 1853 р. РЕПАРАЦІЇ - повне або часткове відшкодування матеріальних збитків, завданих війною. Сплачуються переможеною країною державі-переможниці. СВІТ-СИСТЕМНА ТЕОРІЯ - одна з найбільш відомих течій неомарксизму. Виходить з того, що світ розподілений не лише на держави, але і на більш важливі структурні одиниці - класи. У результаті розвитку капіталізму відбулося розшарування країн за рівнем економічного розвитку на три групи: центр (ядро), напівпериферію та периферію. Країни ядра домінують у світі та розвиваються за рахунок інших держав.

СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (МІЖНАРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ) - у найбільш узагальненому вигляді ототожнюється з простором, в якому реалізується взаємодія основних учасників міжнародних відносин. У міжнародно-політичній науці розрізняють такі типи середовища: соціальне (пов'язане з діяльністю людини)/позасоціальне (простір у контексті параметрів класичної геополітики/політичної географії); внутрішнє та зовнішнє середовище міжнародної системи. Зустрічаються спроби класифікувати міжнародне середовище за рівнем реалізації міжнародної політики або розуміння його за цивілізаційними характеристиками.

СИЛА характеризує здатність міжнародного суб'єкта змінювати конфігурацію міжнародних відносин відповідно до власних інтересів.

СИСТЕМА - сукупність визначених елементів, між якими існують закономірний зв'язок і взаємодія.

спеціаліст або магістр передбачає вивчення узагальненого об'єкта діяльності фахівця, виробничих функцій та типових складових структури професійної діяльності таких, що задовольняють вимоги сфери праці до С. Навчання за С. освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста передбачає вивчення виробничих функцій та типових складових структури професійної діяльності.

СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ (система стандартів вищої освіти) - сукупність норм, що визначають зміст вищої освіти, навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання. С.в.о. є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян, незалежно від форм здобуття вищої освіти. Відповідність освітніх послуг С.в.о. визначає якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів. Систему С.в.о. складають державний С.в.о., галузеві С.в.о. та С.в.о. вищих навчальних закладів.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів міжнародників.

СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (УЧАСНИК) - індивід, група, клас, спільнота людей, держава, які взаємодіють з приводу і/чи за допомогою окремого об'єкта. Одним з основних критеріїв виокремлення суб'єкта є наявність у нього свідомості та здатності до дії.

ТАЛАСОКРАТІЯ - номос Моря. Специфічні риси найяскравіше представлені геополітичними параметрами США.

ТЕЛУРОКРАТІЯ - номос Суші. Специфічні риси найяскравіше представлені геополітичними параметрами сучасної Росії.

ТЕНДЕНЦІЯ - напрямок розвитку будь-якого явища, думки.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА КОРПОРАЦІЯ - компанія, що має філії за межами однієї держави. ТНК є явищем досить суперечним. З одного боку, вони сприяють модернізації країн базування, розвитку їх народного господарства, поширенню цінностей економічної свободи та політичного лібералізму, але, з іншого, тягнуть за собою соціальні потрясіння, пов'язані зі структурною перебудовою, інтенсифікацією праці та виробництва; нові форми панування і залежності - економічну, технологічну, а часто і політичну. ТНК підсилюють рівень економічної взаємозалежності країн. У сучасному світі нараховується

не менше 7 тис. ТНК, що мають 26 тис. філій. Основна діяльність охоплює три економічні зони: США, ЄС та Японію.

ТРАНСФОРМАЦІЯ - зміна, перетворення. У міжнародних відносинах вживається в розумінні поступових, не стрибкоподібних змін ієрархії та субординації міжнародних систем.

ФАКТОР - чинник, умова, рушійна сила, причина якого-небудь явища.

ФІЛОСОФІЯ - форма суспільної свідомості, система ідей, поглядів на світ і на місце людини в ньому. Головні питання Ф.: що первинне - матерія чи дух; чи можна пізнати світ? Історично склалися такі розділи Ф.: онтологія (вчення про буття), гносеологія (теорія пізнання), логіка, естетика та етика. У міжнароднополітичній науці філософське знання важливе тим, що визначає предмет та джерела пізнання, пояснює принципи співвідношення між пізнавальною та практичною діяльністю, мораллю та правом, силою та переконанням тощо. Ф. з'ясовує загальні принципи, шляхи, засоби побудови наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики.

ХОЛОДНА ВІЙНА - політичне, ідеологічне, економічне та воєнностратегічне суперництво соціалістичної (східний блок -СРСР та його союзники) та капіталістичної (західний блок - США та їх союзники) систем, що супроводжувалося їх локальним збройним протистоянням (наприклад у В'єтнамі, Афганістані). Оголошення Х.в. пов'язують із промовою У.

Черчилля у 1946 р. у Фултоні, початок активного протистояння - з 1949 р. (ядерні випробування в СРСР, утворення НАТО, розкол Німеччини на ФРН та НДР).

ЦИВІЛІЗАЦІЯ - спільнота людей, які мають спільні фундаментальні основи ментальності, спільні основоположні духовні цінності та ідеали, а також стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі.

ЯЛТИНСЬКО-ПОТСДАМСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН - світопорядок, що утворився внаслідок Другої світової війни. Його основу заклали домовленості країн-союзниць, що юридично закріпилися на

Ялтинській (1945) та Потсдамській (1945) конференціях. Основні риси цієї системи: біполярність, обумовлена воєнно-політичною та економічною перевагою двох наддержав (США і СРСР); наявність зброї масового ураження, здатної багаторазово знищити нові силові полюси; блокове протистояння (НАТО і ОВД)

[Абсолютизм](#)

[Абстрактний](#)

[Автокефалія](#)

[Автократія](#)

[Автономія](#)

[Авторитаризм](#)

[Аксіологія](#)

[Анархізм](#)

[Андрусівський мир](#)

[Анексія](#)

[Аннали](#)

[Антанта](#)

[Антропогенез](#)

[Аристократія](#)

[Артефакт](#)

[Асиміляція](#)

[Базавлуцька Січ](#)

[Барочний](#)

[Братства](#)

[Брацлавщина](#)

[Брестська унія 1596 р.](#)

[Бужани](#)

[Буковина](#)

[Васал](#)

[Васальна залежність](#)

[Вєрв](#)

[Виборча система змішана](#)

[Виборча система мажоритарна](#)

[Виборча система пропорційна](#)

[Візантія](#)

[Вільний общинник](#)

[Віче](#)

[«Вічний мир»](#)

[Влада](#)

[Влада виконавча](#)

[Влада державна](#)
[Влада законодавча](#)
[Влада політична](#)
[Влада судова](#)
[Волиняни](#)
[Волость](#)
[Вотчина](#)
[Галичина](#)
[Геноцид](#)
[Геополітика](#)
[Герменевтика](#)
[Глава держави](#)
[Гласність](#)
[Гносеологія](#)
[Голосування](#)
[Городові козаки](#)
[Громади](#)
[Громадська думка](#)
[Громадські об'єднання](#)
[Громадянське суспільство](#)
[Гуманізм](#)
[Декларація](#)
[Демагогія](#)
[Демографічна революція](#)
[Демократія](#)
[Депортація](#)
[Держава](#)
[Держава демократична](#)
[Держава правова](#)
[Держава соціальна](#)
[Державний суверенітет](#)
[Державний устрій](#)
[Деспотизм](#)
[Дике поле](#)
[Диктатура](#)
[Династія](#)
[Директорія УНР](#)
[Дисиденти](#)
[Дискредитація](#)
[Дискримінація](#)
[Дискурс](#)
[Діаспора](#)
[Древляни](#)
[Дреговичі](#)
[Дружина](#)
[Доктрина](#)
[Експансія](#)
[Екстремізм](#)
[Епос](#)
[Епоха, доба](#)
[Есхатологія](#)
[Етнонаціональні відносини](#)
[Етнополітика](#)
[Етнос](#)

[Закарпаття](#)
[Заколот](#)
[Закон](#)
[Закуп](#)
[Земства](#)
[Ідеологія](#)
[Імперія](#)
[Інституція](#)
[Інтеграція](#)
[Інтервенція](#)
[Інфляція](#)
[Історизму принцип](#)
[Історіографія](#)
[Історіософія](#)
[Історія](#)
[Кам'янецька Січ](#)
[Київська Русь](#)
[Коаліція](#)
[Командно-адміністративні методи управління](#)
[Консенсус](#)
[Консерватизм](#)
[Конституція](#)
[Контрибуція](#)
[Конфедерація](#)
[Конфесія](#)
[Конформізм](#)
[Коренізація](#)
[Корупція](#)
[Кривичі](#)
[Крим](#)
[Культ особи](#)
[Легітимація](#)
[Легітимація політична](#)
[Легітимність](#)
[Лібералізм](#)
[Лівобережна Україна \(Лівобережжя\)](#)
[Литовські статuti](#)
[Люблінська унія 1569 р.](#)
[Методологія](#)
[Микитинська Січ](#)
[Міжнародні відносини](#)
[Міжнародні організації](#)
[Міф](#)
[Монархія](#)
[Монетаризм](#)
[Наратив](#)
[Націоналізм](#)
[Національна безпека](#)
[Національна політика](#)
[Національні інтереси](#)
[Національне питання](#)
[Національно-визвольний рух](#)
[Нація](#)
[Наука](#)

[Неолітична революція](#)
[Нова Січ](#)
[Об'єктивності принцип](#)
[Олешківська Січ](#)
[Олігархія](#)
[Опозиція](#)
[Освіта](#)
[Охлократія](#)
[Памфлет](#)
[Панславізм](#)
[Парадигма](#)
[Парламент](#)
[Парламентаризм](#)
[Патримоніалізм](#)
[Плебісцит](#)
[Плюралізм](#)
[Повіт](#)
[«Повість временних літ»](#)
[Погост](#)
[Поділ влади](#)
[Поділля \(Подільська земля\)](#)
[Політика](#)
[Політика внутрішня](#)
[Політика зовнішня](#)
[Політика міжнародна](#)
[Політична боротьба](#)
[Політична партія](#)
[Політичне життя](#)
[Політичний блок](#)
[Політичний конфлікт](#)
[Поляни](#)
[Подніпров'я](#)
[Посадник](#)
[Приватизація](#)
[Просвітництво](#)
[Радикал](#)
[Радимичі](#)
[Революція](#)
[Реєстрові козаки](#)
[Республіка](#)
[Референдум](#)
[Романтизм](#)
[Сейм](#)
[Сепаратизм](#)
[Система багатопартійна](#)
[Сіверяни](#)
[Слобідська Україна \(Слобожанщина\)](#)
[Система однопартійна](#)
[Смерд](#)
[Соціал-демократія](#)
[Соціалізм](#)
[Суверенітет](#)
[Теологія](#)
[Тиверці](#)

[Тисяцький](#)
[Томаківська Січ](#)
[Тоталітаризм](#)
[Узурпація](#)
[Українізація](#)
[Уличі](#)
[Унітарна держава](#)
[Фашизм](#)
[Федерація](#)
[Харизма](#)
[Холоп](#)
[Хроніка](#)
[Християнство](#)
[Централізація](#)
[Чортомлицька Січ \(Стара Січ\)](#)
[Челядь](#)
[Шляхта](#)
[Шовінізм](#)